

Kölcsey és Himnuszunk lélektana

Mélyen elgondolkodtató pillanatban és ünnepi lélekkel köszöntöttünk mindenkit idén, a Magyar Kultúra Napján, a Kölcsey Ferenc által írt magyar Himnusz születésének 200. évfordulóján.¹

Mélyen elgondolkodtató a pillanat, hiszen itt – Kölcsey és a Hymnus eredetvilágában, Szatmárban – és távol, a velünk együtt ünneplők között senki sincs, aki életében még egy ilyen kerek évfordulót megünnepelhetne. S felemelő, mert az egész világon nincs, aki a 14 milliónyi magyarból ne ismerné és tudná ezeket a sorokat, és hánynak cseng még beazonosíthatóan ismerősen a világon, – 1844-től Erkel Ferenc dallamával – akik szeretik és tisztelik a magyar kultúrát, azt, amit kapott és adott a világnak.

*Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt,
Mebűnhődte már e nép
A múltat s jövődőt!*

A Szatmár vármegyei Csekén fejezte be 1823. január 22-én Kölcsey Ferenc a *Hymnus, A magyar nép zivataros századaiból* című versét. Nem gondolhatta, hogy nemzeti himnusz, vagy ahogy főképp Trianon után megfogalmazódott, nemzeti ima lesz. Nem felkérésre írta és még hat évet várt, hogy nyomtatásban megjelenhessen 1829-ben, és 21 év telt el, míg pályázati kiírásnak köszönhetően 1844-től az Erkel Ferenc komponálta dallammal énekelhetjük.

SZILÁGYI LÁSZLÓ (1969) Ph.D., történész, pszichológus. A Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium tanára, iskolapszichológusa.

1 Az előadás elhangzott a *Magyar Kultúra* napján 2023. január 22-én a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltárában.

Ebben az ünnepi pillanatban, a jó és balsors változásait, a mégiscsak megélt 200 év történetét – és romantikus nyelvezettel szólva – lelkünk minden rezdülését figyelembe véve egyetlen kérdést lehet és kell feltenni:

Miért éppen Kölcsey a költője és miért éppen ez a vers lett a magyar himnusz?

A választ költői formában Vörösmarty adja meg 1844-ben, a költőtársra emlékezve:

*Nap vala értelmed, jó szíved, csillagok és hold:
Egy nagy természet fényköre húnyt le veled.*

Három tényezőt kell figyelembe vennünk:

1. Kölcsey sorsát, személyiségének alakulását.
2. Azokat a lelki és irodalmi forrásokat, amelyekből a vers minden sora táplálkozott.
3. A versnek az első kettőhöz kapcsolódó legfontosabb jegyét, amely megkülönböztethetővé teszi minden más európai himnusztól.

Nézzük sorjában!

I. Kölcsey sorsa, személyiségének jellemzői

A felhatalmazást, hogy a témáról szóljunk, maga Kölcsey adja meg *Önpanaszok* című írásában:

„Olyan vagyok mint a görög dithyramb: egyik érzésből a másikba, egyik gondolatból a másikba merengek által... Miért nincs, ki mindezen léleknüán-szokat dalba öntse, vagy pszichológiai szellemmel kifejtgesse? Én magam azt nem tehetem. Mert nem bizonyos távolságban kell-e lenni a lélek azon állapotjától, melyet zengeni vagy magyarázni akarunk?” (*Önpanaszok* 4.)

És egy másik, amely már megmutatja, milyen ember is volt Kölcsey:

*Van egy, ki nincs; s az én vagyok...
Én nem vagyok sehol, szükség reám
Nincsen, nem is volt és nem is leszen,
Mégsem lehet nélkülem nyelv s beszéd,
Ámbár jelentéssel nem bír nevem.
Találd mi légyek, és ha feltalálsz,
Vedd azt jutalmul, ami én vagyok.
(Talányok, 1821)*

Egyértelmű a nagy szélsőség megjelenítése a „nem vagyok sehol” és a „nem lehet nélkülem” kettőssége és a legfontosabb elválasztó szócska a kettő között: „megsem”!

Kölcsey személyiségét és költeményeit az egymást kizáró érzelmi-hangulati elemek együttes és hullámzó jelenléte jellemzi: „Bércre hág és völgybe száll”. Ahogyan sokszor egymás mellett szerepelnek politikai megszólalásában is a ma konzervatívnak és liberálisnak tartott elemek. Ahogy Európát értelmiségből lesz a nemzet költője. Miért e szélsőség? Lássuk ismert sorsának alakulását tényszerűen:

- Kisgyermekként himlő következtében elveszti fél szemét, beteges lesz,
- 6 évesen veszti el apját és kerül a debreceni református kollégiumba,
- 12 éves, amikor anyját is elveszti.

Az árvaság és magány állandó kísérői lesznek, személyiségének meghatározó jegyei. De nem csak ezek! Azok is, amelyek szublimációként, ellensúlyozó törekvésként jelennek meg a műveltség felé, a barátok és a közösség felé.

A debreceni diáknak voltak barátai (Kállay Ferenc, Takáts István, Freytag József), de nevük mellett egyaránt a nyilvántartásban ugyanaz a szó szerepel, mint a sajátja mellett: *orbus*, azaz árva. Árva gyermekek kerestek, adtak és kaptak egymásnak vigasztalást, s az árvák kerestek maguknak közösséget és találtak meg vágyott formában egy új nemzeti közösségben. Kölcsey sorsának elindítója és alakítója az árvaság alapélménye s az árvák sérüléseinek gyógyítása: „Kínzó rabság könnye hull / Árvánk hő szeméből!” Ez az egyik.

A másik, az éles váltásra való hajlam, ahogy egyik pillanatról a másikra változott meg hatévesen élete: ez lélektanilag a hasításokban, költői, képi szinten az ellentételezésben mutatkozik meg. Az időbeli egybeesés döbbenet és tragikum: egymás követő napra esik 6. születésnapja és apja, Péter halála (augusztus 9.). E korszakokra jellemző krízisek és a korszakok témái vissza-visszatérő jelleggel, s a személyiséget folytonos forrongásban tartva jelennek meg élete során és költészetében szublimált formában és valóságosan is.

A pszichológiában diagnosztikus haszonnal alkalmazzuk az Erik Erikson által leírt – szakmai konszenzus által elfogadott – pszichoszociális fejlődés elméletét. A fejlődés szakaszainak leírása, azon belül a pozitív vagy negatív kimenetel beazonosítása, a lelki elakadások életkorhoz kötött megállapítását segítik.²

- 4-5 éves korig a kezdeményezés vagy büntudat. Megjelenhet itt kedvező kimenetel esetén a céltudatosságnak, a bátorságnak az önminősége, világlátása. Az, hogy félelem és büntudat nélkül elérhetjük céljainkat.
- Serdülőkorban (12 év után) az identitás vs. szerepkonfúzió, kiérlelődik az önazonosság, honnan jöttem, ki vagyok, merre kell tartanom. Az ehhez való hűség és ragaszkodás önminősége.

2 Erik Erikson: „The problem of ego identity” (pdf). *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4 (1956), 56–121. Charles S. Carver – Michael F. Scheier: *Személyiségpszichológia*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 288–298.

- Fiatal felnőttkorban pedig az intimitás vs. izoláció – kialakul a szeretet énrminősége.

Ezek szerint értelmezve sorsát feltűnő, hogy az öt éves korról záruló kisgyermekkor vége s a 12 éves korról kezdődő serdülőkor szakasz kezdete Kölcseynél drámai sorsélményekkel terhes: fél szeme elvesztésével, apja, egyetlen leány testvére és anyja halálával. A személyiségfejlődés fixációs pontjai egyszerre kapcsolódhatnak az ödipális korszakhoz, valamint a serdülőkorhoz, a „második születéshez” kötöten és mindkét esetben a feldolgozatlan gyász sötét színével. Az egycsapásra bekövetkező – s az egyén aktivitásától független – események drámai hatása, s a veszteségek után a kegyelem, az újra, de másutt, más körülmények között kialakuló biztonság: ezek Kölcsey életstílusát (adleri értelemben) meghatározó gyermekkori pillanatok. A lelki aktivitás fő célja ebben a szociális kontextusban értelmezett biztonság és érvényesülés.

A kora gyermekkor dilemmája (kezdeményezés vagy büntudat) megoldatlan marad hosszú ideig: az apa gyors eltávozásával nincs kivel és nincs kiért küzdeni. Egy gyermek számára ez a küzdelem elsősorban az apával szemben az anya szeretetért és figyelméért folyik, és az apával való azonosulásban oldódik fel. Dilemmát jelentett számtalanszor élete során, hogy milyen körülmények között, hogyan vállalhatja a kezdeményező szerepét. Mikor és hogyan lehet gazdálkodó vagy író, mikor és hogyan kezdjen udvarolni, lehet-e házias, mikor húzódjon vissza szobájába, vagy vállalja a tisztújítás közéleti próbáit? Kezdeményezései és váltásai ugyanakkor sokszor büntudattal terhesek. Az itt elérhető énrminőség, a bátorság is nála olyan területeken érvényesül, amikor szinte eleve reménytelen ügyet kell védenie, s az ügyek valódi tétje az, hogy lehetséges-e a haláleset kapcsán bűnösnek kikiáltott személy mégis ártatlan, sőt áldozat. Így szól novellája, szomorújáték-töredéke és két ügyvédi beszéde is éppen gyermekgyilkossággal, férjgyilkossággal vádolt védelméről vagy a feleséggyilkosságról. Mindig drámai helyzetek ezek.³

A következő korszakban, identitásának jellemzésére íme a bizonytalanság és egy nyilvánvaló szélsőséges ellentét, – ahogy 24 évesen (1814-ben) írta Kazinczynak: „Az én belsóm tüzzel teljes, de külsőm, ezen nyomorult alkotmányú test, mindenre alkalmatlan. Szerfelett puha vagyok, s ezen rövid látású szem, ezen többnyire zúgó fej azt tesz, hogy félve lépjek minden társaságba, hol nagyon ismeretes emberekre nem találhatok.”

Már visszatekintve életére a Parainesis-ben: „lángoló, de tárgyát nem lelt indúlatok; sivatag jelen, s alaktalan jövendő: íme a tündérkar, mely ifjúságotat körüllebegé vala” (Kiemelés SZ. L.)

3 Egyik utolsó versében, az Éji temetésben (1836) gyermekgyilkos nő temeti el gyermekét. Vadászlak című novellája és a Gyermekgyilkos R. s. M. ügyében beszéde a gyermekgyilkossággal, másik védbeszéde (Védelem P. J. számára) férjgyilkossággal alaptalanul vádolt nő védelméről, a *Perényiek* című szomorújáték-töredéke pedig a feleséggyilkosságról szól.

És a szerelem, a fiatal felnőttkor nagy kihívása? Első, fennmaradt, Lottihoz szóló verseit 18 évesen írja a közös árvaság vagy magány tapasztalatát is dokumentálva: „Testvére a magánosságnak” (A képzelethez). Az utolsó Lotti című költeményét 34 évesen (1824 februárjában). Vajon hány évtizedig élhet az emberben hiányként egy talán csak egyszer megpillantott szép lány tekintete?

Ellentétek és ezek meghaladásának vágya vezeti. Kölcsey mindvégig hajlamos marad arra, hogy a korszakra jellemző krízisek kimeneteli lehetőségei közül egyik végtől a másikba essen elképzeltetlen gyorsasággal, és sokszor arra, hogy a negatív kimenetel felé hajoljon. Kötődési mintázata ambivalens lesz (nem biztonságos és nem is bizonytalan), ahogy ezt költőtársaihoz vagy rokonaihoz fűződő kapcsolatai is mutatják egészen 33 éves koráig.

Ekkor, 1818 és 1820 között emiatt élete legmélyebb válságát éli át. Anyagi problémák, a birtok irányítását nem adhatja át erre alkalmatlan öccsének, a független értelmiségi lét megvalósíthatatlanná vált számára.

Két évig teljesen elzárkózott a világtól, nem alkotott, de még levelezéseit is beszüntette, amit egyébként egész életében tevékenyen folytatott.

A mélypontot a krisztusi 33 éves korban éri el. Az analógia számára nem távoli, biblikus, hanem egzisztenciális sorskérdés: mit kezdesz most az életeddél, 33 évesen, amikor ilyen idősen a Megváltó azt már beteljesítette? Magányának, befelé fordulásának és kétségeinek mélypontja ez. És a fordulatnak a pillanata.

Keresztes Szt. János (†1591) kifejezése sugallja: a „lélek sötét éjszakája”, amikor Isten jelenlétének teljes hiányát, majd a vele való egyesülést tapasztalja meg a lélek. Isten jelenlétének megtapasztalása napfény, ennek hiánya teljes sötétség a lélek számára.

Ez a karácsony – a legnagyobb sötétség és a fény születése, a Megváltásé.

Ekkor pedig leírja, azt, amit igazán eddig soha és utána sem! Hymnus és Isten!

Egyetlen költeménye, melyben Istent szólítja meg, a Hymnus. Versei szókészletében pedig az „isten, istennő, istenek, isteni” szavak száma csak 63. Összesen verseiben 18 854 szóról beszélünk és ebből 63! (Döntő többségükben a szerelem, a fájdalom, az ókori világ és a búcsú kontextusában szerepelnek ráadásul.) Kanti értelemben gondolkodott a vallásról: „A vallás célja a hit, s a hit által a moralitás” (Törödékek a vallásról, 1815–16–1827) S élete végén is nem Istent, hanem istenséget írt Kölcsey Kálmánnak szóló intelmeiben, buzdításában: „Imádd az istenséget!” A szívet felemeli, megtisztítja az istenség gondolatával való foglalkozás. Ahogy írja és jellemzi: „végtelenül bölcs, nagy és jó, ...de egyszersmind megfoghatatlan... legmesszebb s legközelebb, legnagyobb és legparányibb alakban, egyenként és egyetemleg...” célra sietés és célra jutás, „temérdek hatás és visszahatás közt fennálló egyetemi nyúgalom...”

S mindez benned, a lelkedben: mindent ennek (nem személyesíti, nem „neki” ír) köszönheted! „mindent, ami vagy, amivé lehetsz, mindent, amit gondolsz, érzesz, akarsz, cselekszel egyedül e hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheted:

akkor fog kebeledben felébredni a csudálat, tisztelet és hála nem süllyedésben érezzük magunkat, hanem közeledésben a nevezhetlenhez.

A himnuszírás így valóban élete számára is fordulópontot jelent és jelez.

II. A Hymnus teológiai és lelki háttere

Himnusz – talán a legősibb lírai műfaj: dicsérő, dicsőítő ima Istennek, hősnek.

Visszatérés, hazatérés, kiáltás: zsoltár, jeremiád = a választott nép romlásán kesergő ima, siraloméneke.

Nem monarchikus himnusz és nem a közösséget összefogásra, harcra, forradalomra buzdító költemény. (Előbbi prototípusa az angol himnusz, utóbbié a Marseilles – Habsburg birodalmi szempontból megfelelője az elsőnek a Gott er halte, magyar megfelelője az utóbbinak a Nemzeti dal lesz – Talpra magyar!)

Valami teljesen más Kölcsey Hymnusa. Párhuzama a zsidók Kánaánba való bevonulása. Farkas András 1538-as művében ahogy a választott zsidó nép egyiptomi fogságból Kánaánba, éppúgy érkezik a magyar mint választott nép Skythiából a Kárpát-medencébe. A „kenyér” földjét foglalják el (Pannónia nevet ugyanis a panis = kenyér szóból vezette le).⁴

A Hymnus versformája pedig ugyanaz, mint Dávid király 130. zsoltáráé Szent Molnár Albert fordításában:

Könyörgés az bűnnek megbocsánatjáért

1

*Tehozzád teljes szívből
Kiáltok szüntelen
Ez siralmas mélységből,
Hallgass meg, Úr Isten,
Nyisd meg te füleidet,
Miódón téged hívlak,
Tekintsd meg én igyemet,
Mert régen óhajtlak.*

2

*Ha, Uram, bűnünk szerint
Minket büntetnél meg,
Uram, ez világ szerint
Ki állhatna úgy meg?
De az te irgalmad nagy
Az téged félőken,
És te engedelmes vagy,
Hogy dicsérjen minden.*

4 Szentmártoni Szabó Géza: Kölcsey Hymnus-a és a magyar nemzeti himnusz. In: *Magyar Egyházzene XVIII* (2010/2011), 63–70. Milbacher Róbert: *Legendahántás. – 50+1 tévhit a magyar irodalomban*. Budapest, 2021, Magvető, 75.

Nem kellett azonban ilyen messzire nyúlnia vissza, ennek ellenére ezt a szöveg-háttérrel még egyáltalán nem méltatta az irodalomtudomány.

A címet és a témát, „Hymnus”, ott találjuk a kor több református énekeskönyvében is!

Kölcsey és kortársai diákként az 1778-as *Öreg debreceni énekeskönyvből* énekeltek az istentiszteleteken.⁵ Ez már címében is azt a témát adja, amelyet Kölcsey életében először a magyarság vonatkoztatásában szólaltat meg: ÉKES RHYTHMUSU HYMNUSOK, *Az Esztendő-tisztelet Innepeknek rendjek szerént.*

ÉKES RHYTHMUSU
HYMNUSOK,
Az Esztendő-tisztelet Innepeknek rendjek szerént.

† † † †

Ezt az első Éneket lehet énekelni úgy-is, a' mint éneklék ezeket:

*Az Istennek szent Angyala. Nr. 174.
Oh ártatlanság! Bárányja! Nr. 213.
Mennyei Atyánk UR ISTEN! Nr. 259.
E' földön ti minden napok! Sölt. c.
URnak szolgálj! mindnyájan. Sölt. CXXXIV.*

Numero I. ÉNEK.)

Uj Világosság jelenék: Régi tévelygés meg-fünnék:
ISTEN' Igéje jelenék, Ujjonnan néklünk adatek.

2. Evangéliom' erejét, Krifus, áldott szent Igéjét,
Atya ISTENnek jó-kezdvét, Meg-mutatá ő kegyelmét:

3. Kit fok száz esztendeiglen El-titkolt volt Atya Isten,
Mint meg-mondá jövendőlvén Ámós Próféta könyvében.

4. Ezt a' mi hitetlenségünk Erdemlette tévelygésünk,
És nagy telhetetlenségünk, Emberbeli zűnyerésünk.

A 2

5 *Református énekeskönyvek.* Magyarországi Evangélikus Egyház, Internet Munkacsoport, 2003. <https://kantorkepzo.lutheran.hu/85enekeskonyv/200>, utolsó letöltés: 2023. szeptember 16.

Itt a Hymnus az egyházi újév adventi köszöntőverse. Éppúgy, mint ez, Kölcsey verse is ünnepi pillanatban szólal meg: az év kezdetén.

Nemcsak egy, hanem minden újévről van szó. Nem is materiális javakról, a búza, bor, vagy a béke kéréséről, hanem jóval többről: a tér és idő megszenteléséről, új teremtésről, a megváltó születéséről s még távolabb az idők betöltéről, a bűnök és szenvedések megszűnéséről, a második eljövételről is.

A teremtés az örökkévalóságra való kitekintés után a tér, az idő és a történelem kezdetét is jelenti. Az újév az időnek az újrateremtését, a térnek az újra szentelését.

Ezt az abszolút origó pontot ragadja meg a hymnus. Áldást kér az új teremtésre, megváltására. Egy nép újraszületésére, újrateremtésére is. Arra a pillanatra, amikor a győzelem-veseség, az öröm és bánat, a jó és rossz ellentétpárjainak folyamata összeér, elér a bűnök miatt az abszolút sötétség pontjáig, pillanatig, a legmélyebb mélységekig, a vers barlangjában a gyilkos és önpusztító tettig. Innen már nincs lejjebb, nincs tovább, nem lehet „másképp csinálni”, és nem lehet javíthatni. Számba kell venni mindent, hálát kell adni mindenért, vagy sorsunkba végleg beletörödni (a Hymnusban ez a sors közös történetünk, történelemünk) és ezek után segítséget, áldást kérni az újévre vagy legalább szánalmat, kegyelmet magunknak: *miserere nostri*, könyörülj rajtunk! Ha miattunk már nem teszed meg, Uram, tedd meg magadért, hiszen te könyörülő Isten vagy!

Hallgassuk, olvassuk így, az általa Debrecenben is énekelt énekeskönyv első énekét:

Világosság jelenék: Régi tévelygés megszűnék: Isten' Igéje jelenék, Ujjonnan nékünk adaték.

Az evangélium (azaz az örömhír) erejét, Krisztus szent igéjét, az Atyaisten jókedvét, kegyelmét – ahogyan sok száz évig eltitkolta, s ahogy Ámos próféta könyvében megjövendölte – most megmutatja. Világosság kell tehát, amely új világot, új időt teremt, a mi napjainkat megújítja. A nép pedig a romlott házakat újjá építheti.

18. Hogy meg-menekedvén a' nagy ellenségtől, Téged' ditsérhessünk mi tellyes szívünköl, Néked hálát adjunk nagy lelki örömböl, Mint kiket ki-vettél ennyi fok ínségböl.

19. Es a' mi magzatink tenéked éljenek, Szent esmerettedben fel-nevekedjenek, Te Szent-edgy-házadba mind meg-épüljenek, Az örök életben hogy veled légyenek.

20. Engedd építeni romlott házainkat; Fordítsad örömré mi fok firalminkat; Szaporítsad, URam, minden jóláginkat, Es újítsd-meg immár a' mi napjainkat.

21. E' Világ' fíjai azt mondják bődognak, A' melly népnek ezek teft szerént meg-vagynak; De mi Keresztyének azt tartjuk bődognak, A' kik az hatalmas UR ISTENben bíznak.

22. A' szent Dávid Király így könyörög vala, Hogy ellenségivel szembe mégyen vala, Kik ellen óltalma tsak az ISTEN vala: Száz negyven-negyedik Énekében hagyta.

Miért is következett be mindez? „Ezt a mi hitetlenségünk Érdemlette [kiemelés SZ. L.] tévelygésünk, És nagy telhetetlenségünk, Emberbeli reménygünk.”

Mi a kiút? Nem ember, nem történelem – semmi más, csak az Isten: „csak te vagy bizodalunk, Ördög ellen nagy gyámolunk; Testünk ellen diadalmunk; E világ ellen oltalmunk. És az ő Igéje, mellyel él ember elméje, melynek megmarad ereje, és el nem vesz reménye.” Isten erősítheti meg az embert abban is, hogy vegye Igéjét.

Az eredeti ószövetségi Jeremiádban, az Újszövetségben, a Hymnusokban, hitvallásokban, vallásos iratokban és énekeskönyvekben egyértelműen szerepelt: valóban bekövetkezik a megváltás, és valóságos az áldás! Nem a vágyott áldás megfogalmazását, hanem annak bizonyosságát, időtől függetlenül adja a mostani és jövőbeli hívő közösségben.

Hallgassuk az általa Debrecenben is énekelt énekeskönyv második énekének sorait (ma a református énekeskönyv 382. éneke): hányféleképpen köszön vissza Kölcsey élete, egy nemzet sorsa és a Himnusz gondolatisága, kimondott alapvetése és ott kimondatlan, de itt megfogalmazott tettekre sarkalló következtetése!

„Áldott Izraelnek Ura, mert ez a kegyelmes Atya / ki mindenenket megálda, ...hogy kimentene veszélyből, törvénynek nehéz átkából, kárhozatból és kétségből, A rettenetes fogságból...

Teljesítené mondását, esküvését, fogadását, ... / ...Ábrahámnak fogadá, mikoron néki ezt mondá: / Hogy magvából származtatná, kiben mindent megáldana. / Hogy a nagy kegyetlenségtől megszabadulván, a büntől, kárhozattól és kétségtől, pokolbéli ellenségtől Néki szentségben szolgáljunk. Krisztus a mi váltáságunk...te is kis Gyermek! Annak mondatol, prófétájának, hogy utat nyiss te az ÚRnak! / Illy kegyelmes lőn az Atya, tekintvén romlott sorsunkra, hogy minket megszabadítna, Fiját érettünk bocsátta. Azért nézz reánk ÚRisten, kik vakok vagyunk a bűnben! Gerjessz Szent Lelket szívünkben! (Kiemelés SZ. L.)

Ez Lukács evangéliuma szerint Zakariás, Keresztelő Szt. János apjának éneke. Zakariás, fia születésekor prófétai szavakkal tesz tanúságot arról, hogy a Mesiás (Krisztus) lesz az ószövetségi ígéretek beteljesítője.

Különösen személyesen érinthette Kölcseyt az „Illy kegyelmes lőn az Atya, tekintvén romlott sorsunkra, hogy minket megszabadítna, Fiját érettünk bocsátta. Azért nézz reánk ÚRisten, kik vakok vagyunk a bűnben! Gerjessz Szent Lelket szívünkben!” sorok. (Kiemelés SZ. L.)

A mondat arra a pillanatra is vonatkozik, amikor János evangéliuma 9. fejezete (13–41. vers) szerint Jézus a vakon született embert gyógyítja meg szombati napon.

Amikor pedig a farizeusok azt mondják, hogy a gyógyító „bűnös” és Mózeszel beszélt az Isten, de Jézusról azt sem tudják, „hogy honnan való”, akkor maga a vak felel meg nekik: „Ha bűnös-é, nem tudom? egyet tudok, hogy vak voltam és most látok.” S azt is elmondja, hogy „csodálatos, hogy nem tudjátok,

hogy honnan való, és az én szememet megnyitotta. Pedig tudjuk, hogy az Isten nem hallgatja meg a bűnösöket.” No erre már nagyon felháborodnak a farizeusok: „Te mindenestől bűnben születél, és te tanítasz minket?”

Jézus pedig így szól: „Ítélet végett jöttem én e világra, hogy akik nem látnak, lássanak: és akik látnak, vakok legyenek.” A farizeusok közül néhányan, akik vele vannak, megkérdezik: „Avagy mi is vakok vagyunk-é?” A válasz: „Ha vakok volnátok nem volna bűnötök: ámde azt mondjátok, hogy látunk: azért a ti bűnötök megmarad.”

Kell-e ennél nagyobb feloldozás egy olyan embernek, akik ugyan nem születésétől vak, de vakasága miatt állandó büntudatban él, szoros barátságok és magány kettősségében? Nem, nem kell így lennie! Ő nemcsak tanulásra, hanem tanításra is született, egy egész közösséget, egy nemzetet taníthat! Rendben, maradjon egész életében csoda nélkül testileg vak, de a bűntől mentesen inkább lásson! Akár meggyógyul, akár nem, ki lett választva!

Ebből európai gondolkodóként és vidéki magyarként integráló szerepbe kerül: alapállásából olyan ellentéteteket tud áthidalni, amelyet a magyar történelemben sokáig nem tudtak. Meghaladja a katolikus-protestáns ellentétet, meghaladja a kuruc-labanc kettősséget, meghaladja az elvilágiasodó gondolkodás és a hit szembenállását. Áthidal és megjelenít egész korszakokat is az egyetemes műveltségben. Klasszikus formáltságot ad a himnusz első részében és romantikus, zaklatott képeket annak második felében.

A magyarországi vallási, egyházi polémiák visszanyúltak az 1526-os mohácsi vész és a török kori pusztulás okainak, okozójának kereséséhez. A katolikusok hibáztak, mert letértek a krisztusi útról? A protestánsoké a bűn, mert megbontották az egyház egységét? Kölcsey himnusza szerint mindegy! A tény maga a pusztulás és a közös bűneink miatti balsors. Kihagyja a történelmi hagyományokból a himnuszban azt is, ami akár a Szent királyok említésével vagy Mária tiszteletével megoszthatná a magyarságot.

Nem szól a monarchiához fűződő viszonyról sem. Labanc vagy kuruc oldalon az igazság és hazaszeretet? Mindegy, a tény maga a belső szembenállás, amely egyszerre bűn és büntetés: „támadt tenfiad kebledre”. Nemes vagy paraszt oka az ország szegénységének? Mindegy, mindkettőnek van önmagával elszámolni valója. Mivel azonban a nemességé volt a döntés lehetősége, ezért felelősége is nagyobb!

III. Mit jelent mindez európai összehasonlításban?

44 európai himnusz tartalomelemzését sikerült elvégezni a William Pennebaker-féle szóelemző program és az Atlas ti. programok segítségével. Legalább tendenciaszerinti következtetések levonására alkalmas adatokat kaptam.⁶

6 Szilágyi László: Himnuszunk lélektana. *Magyar Művészet*, 2014/2, 2. évfolyam, 2. szám, 121-126.

A nemzeti himnuszok legnagyobb témája maga a közösség (a társas viselkedéssel, kommunikációval, a barátsággal, a családdal, az emberiséggel kapcsolatos szavak) és az érzelmek.

Ez az átlagos európai sorrend a magyar Himnusz első versszakában némileg módosul: az első két helyen levő dimenzió sorrendje felcserélődik, és a legfontosabb motívumok (idő, metafizikai, fizikum) nagyobb súllyal szerepelnek, miközben más kategóriáknak (otthon, észlelés) kevesebb a jelentőségük, illetve nem is jelennek meg.

A miénk nem a szomorúságnak, lehangoltságnak, hanem a szélsőségek találkozásának a himnusza. Két vonást/kategóriát emelek ki: a Metafizikai-fizikait és az Érzelmit.

Az európai himnuszokban a szavak átlagosan 2,8%-a, a magyar himnusz első versszakában kétszer annyi sorolható a metafizikai kategóriába: az Istenre, a vallásra, halálra utaló kifejezések közé (Isten és áldd). A teljes versben pedig ide tartozik a *bal sors, megbünhődte, bűneink, hamvedre, halálhörgés, siralom, holtnak* és az utolsó versszakban ismét a *szánd meg, Isten, bal sors, megbünhődte* kifejezés.

A metafizikaival szemben ott áll a vele azonos arányú ellensúlya, a fizikai lét: (*védő*) *kart, vére, magzatjai, magzatod, kebledben, kebledre, vállainkra, ajkain, csonthalmain, lábainál, véréből, szeméből, könnye*. Legnagyobb jelentősége a magzati létnek és a vérnek van, s a fenti szavak kettő kivételével negatív összefüggésben szerepelnek.

Mindkettő jóval nagyobb arány az európai átlagnál.

Kiemelendő, hogy a magyar Himnusz az érzelmek tekintetében az európai ranglista élén áll. Ez az erős érzelmi telítettség, a maga 16,7%-ával, két ellentétes pólusban mutatkozik meg.

Az első versszakban négy pozitív (*jókedv, áldd, bőség, víg*) és három negatív, inkább negatív (*küzd, ellenség, balsors*) érzelmi töltésű szót találunk.

A teljes szókészletben a fenti négy kifejezésen kívül pl. a *szép hazát és szép hazám, a hős, a felvirágozának, büszke, győzedelmi, kedv és öröm* kifejezés került a mérleg pozitív serpenyőjébe.

A negatív oldalon szerepelnek a *vad (török), (Ozmán) vad (népe), a bús (hadát), a vert (hadunk), a rabigát, a támadt, a bú, a kétség, a vérözön, a halálhörgés, siralom, kínzó, a könnye, vészek*.

Öt olyan *hívókép* szerepel a magyar Himnuszban, amelyet a pszichológiában, a hipnoterápia, a KIP (Katathym Imaginatív Pszichoterápia) során használunk a tudattalan tartalmak lehető legkevesebb feszültséget generáló megélése és átdolgozása érdekében. Tudattalan ösztönrezdülések, vágyak (igények), elhárítási mechanizmusok, érzelmi konstellációk, konfliktusok jelennek meg a képi motívumokban, mint szimbólumokban.

Ezek a következő sorrendben szerepelnek a himnuszban:

*hegy,
patak-folyó,
mező-rét,
barlang,
tenger.*

Egymás után szerepelnek ezek a versben, pozitív majd negatívba átcsapó módon, a klasszikus kiegyensúlyozottságból a romantikus, szenvedélyes, zaklatott képek felé haladva, fentről lefelé.

Mivé lesznek a himnuszunkban ezek a képek?

A Kárpátok szent bércéből lesz vert hadunk csonthalma, (az üldözött „Bércre hág és völgybe száll...”) A zúgó habú Tiszából, Dunából vérözön lesz az üldözött lábainál és lángtenger fölette. Az ért kalász lengető Kunság mezejéből hontalanság (nem lelé / Honját a hazában). Az Árpádtól eredő hős magzatokból saját szép hazájára támadó fiú: „lettél magzatod miatt / Magzatod hamvvedre!”

Az utolsó menedék a barlang is – az anyaméh, az élet kezdetének jelképiségeivel – végső veszedelem helye lesz, „halálhörögés”, ahová a kard nyúl... és most már marad a kínzó rabság és a forrón könnyező árva.

A tenger a végtelen, a tudattalan, a teljesség, a beérkezés, a transzcendencia és a szabadság képe. De a magyar Himnuszban a tenger nem a kiteljesedés, hanem a veszély és a negatív érzések hordozója. A helye is megváltozik, az égbe kerül, és a víz ellenfele, a tűz közvetlenül kapcsolódik hozzá: lángtenger felette. Mozgása pedig nem az erőteljes zúgás és a hullámok játékos ölelése, hanem a bizonytalan hánykolódás: a veszélyeké (vészek hányának) és a szenvedése (tengerén kínjának). Figyeljük meg európai összehasonlításban, hogy pusztán a tenger milyen különbségeket mutathat: a dánéban az országot a tenger kékje öleli, a lengyelben a tenger a hazatérés és a szabadság útja (visszatérünk a tengeren), a norvégban az ország viharverten, mégis a tenger fölé emelkedik. A horvát himnuszban *azúr tenger mondja el a világnak*, hogy a horvát hazafi mennyire szereti nemzetét. A portugálok a tenger hősei, és boldog földjüket a *szertetettől morajló Óceán csókolja*. Az oroszok számára pedig országuk határtalanságát érzékelteti (a déli tengerektől a sarkvidékig), míg velük szemben az ukránban a Fekete-tenger még mindig gúnyosan mosolyog.

Összességében az égi magasságot és biztonságot jelentő várból most már csak kőhalom van, múltbéli öröm helyett siralom. A vers fentről lefelé irányul.

A legnagyobb mélységben már csak az Örökkévaló kegyelmében reménykedhet a zsolgáros – nemcsak most, hanem mindig, újra és újra: „Kiáltok szüntelen / Ez siralmas mélységből”, De profundis clamavi ad te Domine!

Az első versszak áldást kérő imájából az utolsó, nyolcadikig már csak a kegyelem, a szánalom kérése marad, és egy érv a jövőre vonatkozóan. De erről majd később. Mert ez a „csak” nagyon fontos lesz!

Az ötödiktől a hetedik versszakig tart a halál tablóképe, de ott, a hetediknél megakad.

Rejtett, de megfejthető az utalás: ha szabadság nem virul a holtak véréből, akkor virul az élők véréből. Ha az árvák rabként könnyeznek, az élet feladata éppen a könnyek felszárítása. A haladás és a haza fogalma már itt összekapcsolódik. A változás szava a „nem”! A szabadság nem virul a halálból,

(a lemondásból, a kesergésből, a tehetetlenségből), de virul a tettekből, a védő karokból.

Összességében tehát a jókedvből, bőségből érkezünk a vészekig, a magyar a szent bércekből a vészektől hánykolódó jelenbe, a kínok tengerébe. Ami megmarad, az a bátorság, a határozottság, nem mint támadó, hanem védő szimbólumként, amely lenyúlhat az égből egészen a földre – ott van az összekapaszkodó közösség tagjaiban és felnyúlhat ismét az égig: „védő kar”.

Kiválasztottak és az elvetettek kerülhetnének kapcsolatba önmagában vér, a könnyek, a magzat és a feljűk kinyújtott, felülről származó, de nagyon is testi kar képeiben.

A magyar himnuszban súlyos képek és nehezen feloldható ellentétek vannak – a kihívást éppen ezzel teremti meg az olvasóban és a hallgatóban. Nem zárást, hanem feladatot adnak: a nagy ellentétek kiegyenlítésének, megbékéltetésének, a bűnök és veszteségek után a megbocsátásnak, az újjászületésnek a drámai feladatát, a szakrálissal való kapcsolat helyreállításának vágyát, az otthon újra-teremtését.

Ahogy említettem, van még egy archaikus kép, amelyet a pszichológiai terápiás gyakorlatban hívóképként nem használunk, de a paciens képzetáramlásában megjelenhet és himnusz védő karján kívül még egy kiindulópontot jelöl: ez a kő.

A kő bibliai értelemben gazdag jelentéstartalommal bír, s éppúgy, mint Kőlcsey élete, a nemzet története és maga a Himnusz ellentétes vonásokat hordoz: egyszerre fontos, mint a kőtáblákra írt tízparancsolat szigora és véglegessége, a bűnösök büntetése megkövezés által (mint, ahogy az a házasságtörő asszonnyal történt volna), de éppen ebből kiindulva a kegyelem jele is lett, a zsidóságnál a sírra téve a lélek örökkévalóságáé, vagy más kontextusban az újrakezdésé is. Ahogy Ézsaiásnál és Máténál Isten a kövekből is támaszthat fiakat és kenyérré változtatja a köveket. Jézus a szegletkő, amit az építők, az emberek ugyan megvetettek, de Istennél választott becses kő. A hívók pedig élő kövekként épülnek Isten templomává.⁷ Péter első levelében találjuk:

„A kő, a melyet az építők megvetettek, az lett a szegletnek fejevé és megütközésnek kövévé s botránkozásnak sziklájává.” És korábban: „Ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent papsággá.”

A kő emlékeztethet a „vegyétek el a követ!” – a feltámadás mondatára. A kő az a pont, ahonnan a veszteségre és lemondásra nemet mondó sorok a Hymnuszban kiindulnak.

Éppen ezért csak látszólag, szöveg szerint igaz, de nem filozófiai és lélektani értelemben, hogy a szintén 1823-ban, nem sokkal a Hymnus után írt *Vanitatum*

7 Isten a kövekből is támaszthat fiakat (Mt 3,9; Ézs 51,1k), kenyérré változtatja a köveket (Mt 4,3). Jézus a szegletkő, amit az építők megvetettek (Lk 20,17; Zsolt 118,22; Ézs 8,14; 28,16; Dán 2,34k). A keresztyének élő kövekként épülnek Isten templomává (1Pt 2,4k).

vanitas, a hiúságok hiúságáról/hiábavalóságok hiábavalóságáról szóló verse a mindent átható szkepszissel és lemondással teljes ellentéte a Himnusznak, és hogy azzal ellentétes lelkiállapotban íródtak. Igaz, a versben látszólag semmi metafizikai fogódzó nem marad számára! De csak látszólag.

Először, mert a vers eleje önmagában is a salamoni bölcsességtan, a *Prédikátor könyvének* olvasására biztat: „Itt az írás, forgassátok / Érett ésszel, józanon...” Másodszor, mert a vers formai tökéletessége, érvelési képessége éppen ellentmond tartalmának, hogy minden – beleértve a tudományokat és művészeteket is – hiábavaló. Harmadszor, mert éppúgy, mint a Himnusz, ez is egyesíti önmagában az antik oratiót és a bibliai témát. Negyedszer, mert a Biblia maga is példáját adja az Istennel való perlekedésnek, a tőle való végtelen távol-ságnak és egyben közelségnek: ahogy a Himnuszból is találjuk, ahogy Jób teszi, vagy Jónás, vagy éppen Jézus, aki az elhagyatottság mondatait éppen a kereszten mondja ki: Éli, Éli, lamma sabaktani, Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?

Ötödször, mert Kölcsey isten- és világképe Kanthoz hasonló, akinél „magukban a dolgok nem is ismeretesekek előttünk; amit pedig mi külső dolgoknak nevezünk, csak érzékiségünk képzetek”. Tehát a magában való, a Ding an Sich, a dolgok végső lényege, bármiről is legyen szó – a megismerőtől, annak érzékeitől függetlenül – nem megismerhető! Ez pedig jól megfelelt az antik szkeptikus hagyományoknak.

Hatodszor, mert még a Vanitatum vanitasban is van egy fordulópont és éppen az, ami a Himnuszból: ott a kő, itt a szikla. Minden hiúság, s ahol még a példakép, Zrínyi Miklós szent pora / Egy bohóság láncsora... Hit s remény a szűk pályán, / Tarka párák s szivárvány. De mindezek után mégis ez következik, beleszőve talán saját sorsa, fél szeme elvesztése miatti fájaldalmát és annak feloldó keserűségét is:

*Légy, mint szikla rendületlen,
Tompá, nyugodt, érzetlen,
S kedv emel vagy bú temet,
Szépnek s rútnek hűnyj szemet.*

A himnusz a múlttól halad a jelen és a jövő felé – ahogy írunk, balról jobbra. És a szakrális magasságból, a kiválasztottságból az elveszettség, a szenvedés mélysége felé. Balról jobbra és fentről lefelé. Találkozása a két iránynak a kereszt – a Megváltás jelképe.

A paraklétoszi szerephagyomány

A magyar (a macedón és dán mellett) egyike azon kevés európai himnusznak, amelynek első versszakában az én, te, mi, ti személyes névmás nem jelenik meg kifejezett formában, csupán a „mások” (ő és ők). A lírai én mintegy harmadik

személyként a közösséggel azonosulva, mégis mint kívülálló fogalmazza meg a vágyakat (a jó kedvet, védő kart és víg esztendőt). De ki ez a „kívülálló”, aki a történelmi időben valami nagyon fontosat akar közölni a „család” nélküli, szélsőséges érzelmeket megélő, Istenhez fohászkodó, de nagyon is testi emberekért? Dávidházi Péter írja tanulmányában: a magyar Himnusz lényegében a paraklétszi szerephagyományra épül. A parakaleo = advocatus eredetileg a vádlott mellé kirendelt védőügyvéd volt. A keresztény hagyomány azonban az „ügyvéd” szerepet már a kiválasztott és egyben bűnös nép, valamint Isten kapcsolatának összefüggésében jelenítette meg, és e küldetést Jézus személyéhez kötötte. Ahogyan János első levele említi (János 2,1-2,3): Jézus, aki mind a földi, mind az égi irányban közvetítő, „Isten parancsolatait közvetíti az embereknek, s az emberek ügyét képviseli támogatólag Isten színe előtt”. Vagy ahogyan közvetítő volt, a korábban említett református énekeskönyvben is megjelenő Keresztelő Szent János. S paraklétosz, azaz vigasztaló és védő, valaki még fontosabb: maga a Szentlélek!⁸

Kölcsey, jogi végzettségével, makulátlan életével és költői lélekkel ezt a racionálisan érvelő védőt és vigasztalót testesítette meg. Ahogyan a Hymnus egyik valószínűsíthető ihletője, a 130. zsoltár szövege és a reformációig és reneszánszig visszanyúló nyugodt, szép dallama is ezt sugallja. A Himnusz egyes szám első személye pedig akkor és azóta is lehetővé teszi, hogy elmondója (éneklője) maga is ezt a mintát kövesse: paraklétoszá váljon.

Ha ez így van, s a Himnuszt – s valamennyi himnuszt – több lélektani vonatkozásban is egy nemzet egyetemes sorsa, hivatása jelképeként, kifejezőjének tekintünk, akkor a fenti megállapítások a magyar nemzetre és történelmére is igazak. Más nemzetek (leginkább a német, az orosz és a lengyel nép) történelme is megjeleníthető a krisztusi védőszerrep, az áldozatot hozó istengyermek alakjával. Ugyanakkor a magyar történelemben már IV. Béla korában írásban kifejezésre jutott, és a 13. századtól a nemesi-nemzeti, majd a modern nemzeti köztudatban tovább élt a „Magyarország a kereszténység védőbástyája” gondolat.

A népek tudatalatti archetipikus lényege eseménysorokká áll össze. A történelem és kultúra eseménysora pedig ismét erősíti a kollektív archetipikus magot és annak tudatos felismerését. A magyar történelem leglényegesebb, fordulópontot jelentő eseményei (1241, 1526, 1849, 1945, 1956) a mélységes történelmi sötétség és az új reggel felvirradása minden alkalommal. Ahogyan a 90. zsoltárban énekelték és énekelik a hívek: „Ó, Úr Isten, fordulj hozzánk ismétlen!”

8 A Szentlélekről szóló kijelentés Kölcsey életének kulcsfontosságú mozzanatait számára felidézhetette: „És én kérem az Atyát, és más vigasztalót ad néktek, hogy veletek maradjon mindörökké. Az igazságnak ama Lelkét: a kit a világ be nem fogadhat, mert nem látja őt és nem ismeri őt; de ti ismeritek őt, mert nálatok lakik, és bennetek marad. Nem hagylak titeket árvákul; eljövök ti hozzátok [...] ti megláttok engem...” (Jn 14,16-19)

IV. Áldás, Balsors és a Feladat!

Végezetül össze kell kapcsolnunk Kölcsey egyéni sorsának alakulását a vers tartalmával és üzenetével és jövőképevel. A dilemma valós, hiszen az igeidők tekintetében csak a múlt időt és a jelent használja Kölcsey. Mi a helyzet a jövővel, azzal a 200 évvel, amit mi már látunk, ő még nem láthatta?

Teológiai értelemben problémát láttak az első és utolsó versszak utolsó sorában még 1903-ban is egy pécsi egyházi folyóiratban:⁹

Lehet-e a Kölcsey-féle Himnuszt a templomban énekelni? Ezzel a címmel jelent meg az írás.

*Szánd meg Isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebűnhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!*

Hogyan lehet megbűnhődni azt a bűnt, ami még meg sem történt? A jelenleg még nem azonosított teológus szerző magyarázata szerint az egyén számára ez nem, de a közösség számára lehetséges. Ahogy vértanúk élete is beszámíttatik a jövő hívő közösségének bűnbánatába, vezeklésébe így bűnbocsánatába: „a kereszténység őskorában az egyház a vértanuk szenvedéseinek érdemét beszámította a nyilvános vezeklés alatt levő bűnösöknek, és azokra való tekintetből elengedte ezeknek büntetését, vagyis búcsút engedett nekik, ami tudvalevőleg Isten előtt is érvényes volt”.

E szerint a szóban levő szavaknak körülbelül ez az értelme lenne: „Istenem! áld meg a magyar népet, és adj neki minden jót! Ne tekintsd a mostani nemzedéknek sok és nagy bűnét, hanem tekintsd a jámbor ősök érdemeit; különösen azokét, kik a tatár és török elleni küzdelemben véreket ontottak a szent hitért. Hisz ezek annyit szenvedtek és ez által annyi érdemet szereztek, hogy azokra való tekintettel irgalmasságodban bátran elengedheted, Uram, a mi bűneink büntetését is.”

A „megfejtés” azonban nemcsak ez és nem is annyira kacifántos. Az eredeti Jeremiádban valójában sokkal egyértelműbben megjelenik: a múlt-jelen-jövő Isten szemében egy pillanat, a bűnök eltörlésének nincs korlátja. Különösen az, ha az idő újrateemtéséről, az Új esztendőről van szó: „Ha bűneink ellenünk tanúskodnak: cselekedjél Uram a te nevedért...!” (Jeremiás könyve, 14. 7.) Azaz, ha miattunk nem teheted, nem akarod megtenni, akkor tedd meg saját magadért,

9 Religió. Breznay Béla szerk., 1903, 1. félév, 33. szám, 259.

hiszen könyörülő Isten vagy! A babiloni fogság hetven esztendje le fog telni „és visszahozlak a fogságból, és összegyűjtlek titeket minden nemzet közül...”¹⁰
A Messiásról jövendöl a próféta,¹¹ majd ezt olvassuk (Kiemelések SZ. L.):

„Azokban a napokban és abban az időben, azt mondja az Úr, kerestetik Izrael bűne, de nem lesz; a Júda vetkei, de nem találtnak: mert kegyelmes leszek azokhoz, akiket meghagyok.” (Jeremiás könyve, 50. 20.)

Még a jelenben van, de a jövőről szól, nyilvánvalóan arról, hogy egyéni bűnöket akkor is el fognak követni, s mégis a közösség egészén ott a megtartó kegyelem, s nem lesz bűn, és így nem lesz büntetés sem!

Jeremiás a siralmaiban egyértelművé teszi: „Apáink vétkeztek; nincsenek; mi hordozzuk vétkeiket... Téríts vissza Uram magadhoz és visszatérünk: újítsd meg a mi napjainkat, mint régen.” (Jeremiás siralmi, 5. 7. és 21.)

Később, országgyűlési beszédeiben is tetten érjük a Himnusz első és utolsó versszaka a múlt és jövő megbűnhődésére és megtisztítására vonatkozó gondolatot, nagyon is konkrét formában. Mert mi is a BŰN, MI A BÜNTETÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN, ÉS MI AZ, AMIT MÁR A JÖVŐ IS MEGBŰNHÖDÖTT? Konkrétan, a magyarság nagyobb részének, a parasztságnak, a jobbagyságnak „rabsága”, terhei, szabadság és tulajdon nélkülsége.

Werbőczy Tripartitumában a Hunor és Magortól egyaránt származó nemesség és a parasztság elkülönülésének oka a parasztság ősei által elkövetett bűn: „mikor az egész közönséget egyenlően érdeklő dolgok merülnek föl, vagy a hadseregnek általános felkelése válnék szükségessé, akkor a hunnok lakása helyén és táborában, vérbe mártott tört vagy kardot hordozzanak körül”, de sokan ezt nem teljesítették, ezért „a szokás a hunnok közül sokat örökös szolgaságra juttatott”.

A Dózsa-féle parasztfelkelést megbosszuló 1514. évi törvényben pedig ilyen kifejezést találunk: **ÖRÖK ÁRULÁS! ÖRÖKÖS SZOLGASÁG!**

A 14. tc. pedig így szól a felkelésben résztvevőkről (a szabad városokat kivéve a szabad költözés tilalma alól): „az ő árulásuknak az emléke és időleges büntetése maradékaikra is átszálljon és átmenjen”, ezért „az ő földesuraiknak föltétlen és örökös szolgaság alá legyenek vetve”.

Mi erre Kölcsey válasza?

AZ ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁS TÁRGYÁBAN a pozsonyi országgyűlésen 1834. november 10-én mondta: „...hóhérpallos és kötél?! mik a bűnösök ellen fordíttnak. Nyomorúlt eszközök! Mert ezek semmivé tehetnek ugyan egyes életet; de itt nem egyes emberekről van szó: itt a szó azon halhatatlan, hódíthatatlan szellemről van, mely századok óta, most lánggal lobogva, majd hamu alatt emésztődve ég; s ezt nem zabolázza meg félelem, nem győzi le hatalom; ezt csak

¹⁰ Jeremiás könyve, 29, 14.

¹¹ Jeremiás könyve, 33, 14-16.

megszelídíteni lehet. Nem egyébbel pedig, csak oly közös érdekl, mely a társaság tagjait egyformán kösse a hazához; s ez érdek csupán két szó; szabadság és tulajdon!

Elnyomattak ugyan, elvették büntetésöket, s a csend helyreállott; de nehéz lenne meghatározni: mi vala nagyobb bűn? Az-é, amit a jobbágy nép undok tettei által elkövetett? vagy az-é, amit a nemesség az ezen tettekre szabott büntetéssel véghezvitt? – Nem értem itt az embertelen kínzásokat, miket Zápolyának találékony esze kigondolt; hanem értem azon országgyűlési határozást, mely nemcsak az akkor élt jobbágyokat, de azoknak még meg nem született, következőleg a bűnben részt nem vehetett, maradékát is örökös szolgálatra kárhóztatá.”

Amikor pedig búcsút vesz az országos rendektől 1835. február 9-én ezt mondja:

„Ha szív és ajak egybe hangzik, egyenességünket bűnnek ne tartsák; s engedjék nekünk a vigasztalást: lelkünk üdvességét saját hitünk szerint kereshetni. Jelszavaink valának: haza és haladás. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképpen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen* maradást hoz magával; veszteg maradás következése pedig senyvedés. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól; isten virassza fel e nemzetre a teljes felvirágzat szép napját! Oly kívánság, melyet a T. K.K. és RR. mindegyike együtt érez velünk. Elválunk, T. RR.; de vétségeinkért bocsánatot nem kérünk. Mint ember, nem bántottunk senkit, mint követ elveink mellett harcoltunk, s e harc a haza színe előtt folytatva célaiban szentebb vala, mint vétségé válhasson.

De köszönetet mondunk részint türelemért, részint forró, hív barátságért. Ennek emlékezete fogja éltünk legvégső napjait is felderíteni. Utolsó kérelmünk ez: tartsanak fenn a T. RR. számunkra egy kis helyet szíveikben, de csak addig, míg a hazának, a nemzetnek s az emberiségnek hívei lenni meg nem szűnünk.”

Egy beteljesedett élet

Hat év kellett a Hymnus nyomtatásban való megjelenéséhez. Minden bizonnal fontos volt Kölcsey számára az, mint minden klasszicista szerzőnek, hogy a horatiusi elvet legalább megpróbálja betartani: „nonum prematur in annum”. Kilencc évig tartsd a fiókban, érleld a verset és folyamatosan javítsd.

A Kisfaludy Károly szerkesztette lapban, a kor legrepresentatívabb évente megjelenő irodalmi kiadványában, az *Aurórában* 1829-ben olvashatták először.

Mégis, a Hymnus Kölcsey életében már megírásától kezdve fordulópont.

Szemere Pállal társulva 1826-ban létrehozta az *Élet és Literatura* című folyóiratot. Öccse (Ádám) halála után (1827) özvegyé váló sógornőjével és fiával alkotnak lényegében ettől kezdve egy családot. A felnőtt kor pozitív pszicho-

szociális kimenetele, a generativitás számtalan szép példáját látjuk életművében ettől kezdődően, s a felnőtt életre jellemző énrőszeg, a gondoskodás is ekkor találja meg a talaját háza népe között és tágabban a nemzet felé.

A serdülőkori, fiatalkori identitásbeli krízist, a földbirtokosi vagy értelmiségi, a magányos költői vagy a közéleti életstílus és hivatás dilemmáját ekkor már sikerül egyensúlyban tartva feloldania.

Miután hazatért csekei birtokára, 1829-ben kezdtek a vármegyei közigazgatás és az országos politika kérdései lekötöni. Szatmár vármegye főispánja aljegyzői feladatokkal bízta meg, 1832-ben Szatmár vármegye főjegyzőjévé és országgyűlési követévé választották. A vármegye és az országos politikai életében a szabadelvű reformok egyik legjelentősebb támogatója lett.

A tudattalanban végbemenő folyamatok s traumák megszűnésének korzakai után az ellentétek meghaladása is megtörténik. Keretszimbóluma a rét lesz – mint pszichikus tér, klíma, megnyugtató, befogadó jellegével – úgy, hogy megszületik benne – éppen a Hymnus írása körüli időszakban majd azt követően – a hős archetípusa. Szerelem a hazáért. Már nem árva lesz, hanem az árva nemzet megmentője. A Nemzeti hagyományokban (1826) Ányos Pál kapcsán valójában saját szerepét és költői lehetőségeit is kijelöli:

Ő [...] „saját tüzében látszik olvadni, [...] a lenyugvó napban a haza lebeg, mint a szeretőnek kedvelt lánykája, szemei előtt; [...] a nemzet múlt korának története in oly örömmel andalog, s a viruló mezőn a rajta elhullott hős árnyékát pillantja meg; kísézőjévé teszi a bajnoknak a poetát, s az új kort a régivel öszvekötvén, e párosításban egy költői közép világot keres, melynek megszélidült, megnemesített fényében magát minden érző hazafi fellelhesse...”

Politikai értelemben célja, „hogy az adózó nép nagy tömege egyszer már a polgári alkotványba belépjen; s ezáltal az alkotvány hétszáz ezer puhaság és szegénység által elaljasodott lélek helyett tíz milliom felemelkedhető nyerjen” (Január 11-én, 1833).

A kora gyermekkori kapcsolati és testi veszteségek érett férfiként való pótlása önmaga által, önmagában ekkor történik. Az anyai és apai személyiségrészek és korai trauma (a láng) integrálása immár a veszteséget nemzeti küldetésé, szimbólumként szikrává, fénné, ragyogássá alakítja.

Apját a teljes életműben – tehát nem csak az irodalmi művekben – csupán egyetlenegyszer szólítja meg, s anyjáról is nagyon ritkán ír. (Búcsú B...tól, 1809; Szép Erdély, 1838; valamint Országgyűlési napló, 1833. január 9.) De micsoda mondatok ezek – éppen politikai tevékenysége csúcspontján! Ekkor idealizálva jelenik meg gyermekkora két legfontosabb személye, úgy, hogy veszteségük súlyát és a veszteség célját is meg tudja fogalmazni:

„Szegény apám! Te sokkal boldogabb voltál, mint fiad; mert az írói szerencsétlen talentumot rád a sors nem mérte. A szerető nő több vígasztalást nyújtott neked, mint fiadnak a Helikon minden szűzei; s házi nyugalmad hasonlatlanul többet ért azon parányi ragyogásnál, mit a fiu álmatlan éjeken vásárolt meg, hogy miatta nyugalma veszesse el.”

Erdély ügye kapcsán pedig: „valahányszor e földről gondolkozom, poetai hæv ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, melly őt csábító szavakra elhagyá, eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki engem ott szerelme zálogául mutatott be férjének – az én anyám! O ha ti csak egy szikrát, csak egyetlenegyet kapnátok a lángból, melly keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza.”

Vagy ahogy a Husztban írja:

...mond: Honfi, mit ér epedő kebel e romok ormán?

Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?

Messze jövőendővel komolyan vess össze jelenkort;

Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

(Cseke, 1831. december 29.)

Saját maga által még ifjúsága elején választott jelmondata így hangzott: *malignum spernere volgus*, azaz „kevesektől, de jóktól becsültetni”. Valójában a fentiek tükrében meg kell változtassuk ezt a felszínen igaz mondatot, a nem fecsegő lelki mélységben: kevesektől, de jóktól szeretve lenni. Vagy ahogy ő írja: „De boldog az, kinek van valakije...”

Visszatérhetünk a bevezetésben idézett Vörösmarty-sorokhoz.

Nap vala értelmed, jó szíved, csillagok és hold:

Egy nagy természet fényköre húnyt le veled.

A hold, a csillagok állása, azaz Kölcsey sorsa, himnusza, és amit az ellentétek meghaladásaként új napként, évként, az újjászületés kéréseként nemzedékeken át bennünk ma is visszhangzik, mind együtt álltak és állnak ahhoz, hogy a nagy természet fényköre ne hunyjon le vele, hanem még újabb 200 év után is velünk legyen!

A magyar himnusz különleges fenomén: nem monarchikus himnusz és nem közösséget buzdító harci ének. Istenhez fohászkozó ima, a legnagyobb mélységekből a magasságban vágyakozó, megújulást kérő vágy és ünnep: a mindig megújuló idő, az újrateremtés, újjászületés himnusza.

Úgy, ahogyan a görög eredetijének igei formája is mondja: a *hümneo* nemcsak az 'énekkel valamiről'-t jelenti, hanem azt is, hogy ünnepel, magasztal!

Kölcseynek nem lett igaza. Ezt írta: „korunk s hazánk néhány jeleseinek szeretetét viendem síromba. Lassanként fognak ők is eltűnni; s nemsokára e nép emberei közül senki nem lesz, ki rólam emlékezzék. Megadja az ég: erősek lépnek majd a pályára, hol mint író és polgár parányi helyet foglalék el; s szebb jövőendő feledtet el engem s társaimat” (Parainesis).

Most mégis ünnepeljük őt, a himnuszt és magyar nyelvünket. Annyi megpróbáltatás után élnek, akik – bízom benne – ennek a parányi előadás lelki üzenetét is értették!